

Richard Gott

Latin Amerika uzmanı ünlü İngiliz gazeteci.
1960'lı yıllarda Şili Üniversitesi'nde çalıştı.
Aynı dönemde *Guerrilla Movements in Latin
America* adlı önemli eserini yazdı. *Cuba: A
New History* kitabının da yazarıdır.

Eserin orijinal adı:
Hugo Chávez
and the Bolivarian Revolution
(Verso, Londra, 2005)

Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim

Richard Gott

İngilizceden Çeviren:
Hasan Böğün

Yordam Kitap: 44 ✦ Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim ✦ Richard Gott

ISBN-978-9944-122-20-7 ✦ Çeviri: Hasan Böğün

Redaksiyon: Tuncel Öncel ✦ Düzeltme: Kultigin Akbulut

Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç ✦ Sayfa Düzeni: Gönül Göner

Birinci Basım: Haziran 2008 ✦ Yayın Yönetmeni: Hayri Erdoğan

© Richard Gott, 2005 © Yordam Kitap, 2007

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.

Nuruosmaniye Caddesi Eser İşhanı No: 23 Kat:1/105 Cağaloğlu 34110 İstanbul

T: 0212 528 19 10 F: 0212 528 19 09 W: www.yordamkitap.com

E: info@yordamkitap.com

Baskı: Ayhan Matbaası

Yüzyıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi

5. Cadde No: 47 Bağcılar-İstanbul

Tel: 0212 629 01 65

siyaset

Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim

Bir zamanlar, bir yolcu akşam saatlerinde Caracas'a vardığında, ayağının tozuyla, nerede yatacağını ya da nerede karnını doyuracağını değil, Bolivar'ın anıtına nasıl gidebileceğini sorardı. "Meydandaki hoş kokulu uzun ağaçların yanı başında, tek başına," diye yanıtlarlardı. Yolcu, gözyaşları yanaklarından süzülerek anıtın önünde durur, anıtı, evladına kucak açan bir baba gibi duyumsardı. Yolcunun hakkı var, çünkü biz, bütün Amerika ülkelerinde yaşayanlar, Bolivar'ı baba gibi sevmeliyiz. Bolivar ve onun izinden giden diğerlerinin savaşıyladır ki Amerika halkları kendi ülkelerine kavuştular.

Jose Marti, *La Edad de Oro*, New York, 1889

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	11
BÖLÜM 1: BAŞKANIN PORTRESİ	
1 Havana’da Bir Beyzbol Maçı	21
2 <i>Ancien Regime</i> ’in Çözülüşü	29
3 Barinas’daki Taşralı Kökler	35
4 Barinas’dan Karakas’a: Kırdan Önlenemez Kaçış	38
BÖLÜM 2: BOLİVARCI AYAKLANMAYA HAZIRLIK	
5 Gizli Askeri Teşkilatın Gelişmesi	45
6 Elorza’ya Sürgün: Asker-Sivil İşbirliği Deneyleri	51
7 Şubat 1989 (1): Karakas’ta Ayaklanma, <i>Caracazo</i>	53
8 Şubat 1989 (2): Perez Hükümetini Yıkan Neoliberal “Paket”	59
9 Asker ve Sivil Devrimciler Arasındaki Tartışmalar	68
10 Şubat 1992: Chávez’in “Askeri Müdahalesi”	74
11 Amiral Grüber’in Kasım 1992’deki Başarısız Darbesi	81
12 Sivil Devrimcilerin Yurtsever Cephesi	86
13 Latin Amerika’nın Köktenci Askeri Ayaklanma Deneyleri	91
BÖLÜM 3: 19. YÜZYILIN DEVRİMCİ GELENEĞİNİ YENİDEN CANLANDIRMA	
14 Kurtarıcı Simon Bolivar’ın Mirası	101
15 Robinson Crusoe ve Simon Rodriguez’in Felsefesi	112
16 Ezequiel Zamora’nın Dileği: “ <i>Horror A La Oligarquía</i> ”	120
BÖLÜM 4: ANCIEN REGIME’İ BARIŞÇI ARAÇLARLA YIKMA ÖRGÜTLENMESİ, 1992-1998	
17 Yare Hapishanesi ve Siyasi Müttefik Arayışları	128
18 Guayana’da Siyaset ve <i>La Causa R</i> ’nin Yükselişi	134
19 Chávez’in Seçim Zaferi, Aralık 1998	143

BÖLÜM 5: CHÁVEZ İKTİDARDA: İLK YILLAR

20 Kurucu Meclis ve Yeni Anayasa	151
21 Göğün Yarıldığı Zaman	158
22 “Endojen” Bir Tarımsal Gelecek İçin Planlama	165
23 Yeni Petrol Siyaseti	175
24 Ekonomik Program Üzerinde Bölünmeler	182
25 Adli Reform	188
26 “Bolivarıcı” Bir Dış Siyaset Geliştirmek	191
27 Kolombiya: Şiddete Batmış Komşu	200
28 Yerlilere Yeni Haklar	207
29 Muhalefetin Değişen Niteliği	214
30 Ekim 2001: Eski Sendikalar Devrime Karşı	218

**BÖLÜM 6 MUHALEFETİN BOLİVARCI DEVRİMİ
DEVİRMEYE YÖNELİK ÜÇ GİRİŞİMİ**

31 Kasım 2001 Devrimci Kararnameleri, Luis Miquilena'nın İstifası ve Muhalefette Hareketlenme	225
32 Muhalefetin İlk Gözdağı: Nisan 2002 Darbesi ve Karşı Darbe	232
33 Nisan Darbesinden Sonraki Hava	247
34 “Mahşerin Dört Atlısı”: Medya Savaşı	254
35 Muhalefetin İkinci Tehdidi: Aralık 2002 “Ekonomik Darbe”si	258
36 Halka Yiyecek ve Eğitim Sağlama: “Misyonların” Gelişimi, 2003-2004	264
37 Muhalefetin Üçüncü Tehdidi: Ağustos 2004 Halk Oylaması Çağrısı	268

SON SÖZ: ORDU VE SİVİL TOPLUM

EK A Chávez ve Castro Havana’da	283
EK B Yerli Halkların Hakları	292
EK C Mucize Sos	295
KAYNAKÇA	298

GİRİŞ

Venezüella Devlet Başkanı Albay Hugo Chávez, dünyanın dikkatini ciddi olarak ilk kez 2002 Nisan'ında bir darbeyle devrilinecekti. Hemen iki gün sonra mucizevi bir şekilde halk desteğiyle yeniden iktidara geldi. Çoğu yabancı tarafından karmaşık bir Latin Amerika ülkesinde garip bir halk deneyi olarak görülen şey, hemenecik uluslararası ilginin ve endişenin konusu oldu. ABD pazarının önemli bir petrol sağlayıcısı olan Venezüella'daki şiddetli iç çatışma, ülke dışında hem sağ hem de sol tarafından ilgiyle incelenmeye ve ayrıntılı olarak tahlil edilmeye başlandı.

Nisan darbesinin açık faşist doğası, Şili'de Eylül 1973'te Salvador Allende'nin devrilişini ve Pinochet rejiminin kuruluşunu hatırlattı. Ülkenin işverenler federasyonu *Fedecameras*'ın mensubu olan kukla darbe lideri, sendikal hareketteki tertipçi ortaklarını terk ederek hızla parlamentoyu, yüksek mahkemeyi, yerel idari organları lağvetti ve Chávez'in yeni anayasasını yürürlükten kaldırdı. Sağcı niteliği böylesine açık olan bir darbe, çoğu kişiyi Chávez hükümetinin belki de daha önce sandıklarından daha yenilikçi ve köktenci olabileceği fikrine sevk etti.

İrlandalı bir televizyon ekibi tarafından hazırlanan ve sonradan yayınlanan "Devrim Televizyondan Yayınlanmayacak" adlı harika belgesel, Karakas'taki Miraflores başkanlık sarayının duvarları arasında darbeden önce, darbe sırasında, darbeden sonra ve yeniden Chávez yönetimine dönüş sırasında olup biten olayları nesnel bir şekilde ve tüm açıklığıyla sergiledi. Belgesel çoğu yabancı izleyiciye, Venezüella siyasetini, toplumunu ve kültürünü etkileyen bunalmın doğasını yerinde ve unutulmaz bir şekilde kavrama olanağı sağladı. Ayrıca, yerel özel medyanın önce darbenin desteklenip yönetilmesinde, ardından da başkana bağlı birliklerce desteklenen ve başkanı yeniden göreve getirmeye yönelen halk hareketinin görün-

tülenip haber yapılmasının reddedilmesinde oynadığı olağanüstü rolü açığa çıkardı.

Bu kitabın ilk hali (*Kurtarıcının Gölgesinde*), 1999 yılında Chávez'in iktidarının birinci yılında yazıldı ve 2000 yılında basıldı. Kitabın asıl amacı, dış dünyanın Latin Amerika'daki gelişmelere ilgisinin düşük olduğu bir dönemde, Chávez'i ve "Bolivarçı Devrim"ini çoğu Anglo-Sakson yabancı izleyiciye tanıtmaktı. Ayrıca o zaman kitabın yazarı, Chávez'in yüzde 56 oy alarak 6 Aralık 1998'de seçilmesinin, yalnız Venezüella'da değil Amerika kıtası ülkeleri arasındaki ilişkilerde de önemli bir yeni çağın başlangıcının işareti olabileceğini düşünmüştü. Karşımızda, kıta siyasetini değiştirmeyi hedefleyen köktenci programıyla halk desteğine sahip, etkileyici bir genç lider vardı.

Yazarın amaçları arasında, 1960'lardan 1980'lere kadar yönetimde olan diktatörlüklerden sonra saygınlığı en düşük düzeye inen kıtanın silahlı kuvvetlerinin görüntüsünü düzeltme arzusu yoktu. Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili ve Uruguay'da iktidarı ele geçiren sağcı subaylar Latin Amerika askeri kurumlarını öylesine gözden düşürmüştü ki, insanlar silahlı kuvvetlerin kendi halklarının saygısını yeniden kazanıp kazanamayacaklarını sorgulamaya başlamışlardı.

Chávez'in kendisi bir grup köktenci genç subayın katılımıyla 1992 yılında bir darbe düzenledi ve başarısızlığının faturasını ödedi. Ama, Chávez'in darbe girişiminin faşist ya da aşırı kibirli bir albayın hareketi olmayıp, köktenci bir kurtuluş hareketi olduğu daha o zamandan belliydi. Planı, ülkenin karşı karşıya bulunduğu sorunlara uzun zamandan beri cevap veremeyen Venezüella siyasal sistemindeki tıkanıklığın önünü açmaktı. Özünde demokratik olan çağrısı, ülkenin onu sıcak karşılayacağını hiç garantisi yokken 1998 yılında başkanlığa adaylığını koymaya karar vermesiyle birlikte açıklık kazandı. Arkasından, kendisini ve hükümetini, hem demokrasiye bağlılığına hem de sahip olduğu olağanüstü halk desteğine tanıklık eden bir dizi seçim ve halk oylamasına soktu.

Bu kitabın ilk halini yazdığım sırada Chávez'in hem ülkesinde hem de dışarıda böylesine tartışma yaratacak bir şahsiyet ola-

çağını tahayyül etmemiştim. Ülkenin harp okulunun sevilen bir öğretmeni olarak isim yapan, eşsiz iletişim becerilerine sahip bu çekici, zeki, iyi eğitilmiş subay, Karakas'ın geleneksel siyaset seçkinleri tarafından nasıl 20. yüzyılın büyük diktatörleriyle karşılaştırılabilecek zalim bir deve dönüştürülebildi? Kitabın genişletilmiş ve güncellenmiş bu baskısında, Chávez yönetiminin dostları ve düşmanları tarafından nasıl karşılandığı ve yorumlandığı sorununa da değineceğim.

Halen Venezüella'da Başkan Chávez'in hem taraftarlarını hem karşıtlarını şaşkırtan içten içe yanan bir devrim sürüyor. Devrim, sevilen albayın kendi eseri değil, Chávez sadece buz dağının görünen ve konuşan kısmı. Devrim, Venezüella alt sınıflarının görülmemiş mücadeleciliğinin ve Chávez hükümeti karşıtlarının siyasal beceriksizliklerinin sonucu. Bu dram trajediyle sonuçlanabilir. Başkanın korumalarının (son teknolojiyle donanmış ve kamuya açık bütün yerlerde Başkanın hemen arkasında tetikte duran, boyları iki metreyi aşkın yarım düzine siyah güvenlik subayının) görünüşü, Latin Amerika'da siyasetin çoğunlukla hâlâ silahların gölgesinde yapıldığının ürpertici bir hatırlatıcısı. Siyasi suikast her zaman olası. Yine de talihsizlikler bir yana, Venezüella devriminin gidişatı artık iyice sağlamlaşmış durumda. Latin Amerika, yaklaşık yarım yüzyıl önce gerçekleşen Küba devriminden bu yana en olağanüstü ve benzersiz siyasal sürece tanık oluyor.

Şili ve Nikaragua'yı unutun. 1970'lerdeki Salvador Allende, doğrusu bir devrimci değil yetenekli bir burjuva politikacıydı. Başkan olmadan önce, eğer Şili Andları'nda bir gerilla hareketi başlatırsa, donmaktan kurtulması için yetkililerin kendisine bir ambülans göndermelerinin gerekeceğini söylerdi. Sandinistler 1980'lerde devrimi örgütlenme yönünde iyi bir atılım yaptılar, ama siyasal kültürü zayıf küçük bir ülkede oldukları için ABD'nin kaçınılmaz karşı saldırısına direnme şansları pek yoktu. Soğuk Savaş kötücül gölgesini kıtanın üzerine salabiliyordu hâlâ.

Venezüella, hem farklı hem de beklenmedik bir deneyimdir. Petrol bakımından zengin olan ülke, yoksullaşmış 24 milyon kişilik nüfusunun başka yollarla yaratabileceği kapasitenin çok öte-

sinde bir ekonomik ağırlığa sahiptir. Venezüella, 1960'larda aktif bir Castrocu gerilla hareketi çıkmasına rağmen, her zaman devrimin muhtemel olmadığı ülkeler arasında görülmüştür. Latin Amerika'nın en Amerikanlaştırılmış orta sınıfıyla, açlık ve yoksullukla ezilmeye mahkûm gibi gözükten (nüfusun üçte ikisini oluşturan) alt sınıfıyla, 20. yüzyılın son 30 yılı boyunca sanki haritadan kaybolmuştu. Dışarda hiç ilgi uyandırmayan Venezüella, asla rağbet edilen diplomatik bir görev yeri olmamıştı. Latin Amerika uzmanı yabancı akademisyenler, uzun süre ülkenin tarihini ve siyasetini önemsemediler. Ülke hakkındaki birkaç ciddi araştırma son yıllarda yayınlandı.

Soğuk Savaş'ın bitiminden sonraki on yıl içinde, az sayıda yabancı Latin Amerika olaylarına daha çok dikkat harcayınca, Venezüella birden diğer ülkeler arasında öne çıktı. Latin Amerika'da, ciddi ve iktidarı sarsan hükümet yolsuzluklarının sıkıntısını çeken, dışarıdan dayatılan neoliberal siyasetlere ve Washington Uzlaşması'na karşı şiddetle tepki veren, tamamen yeni ve özgün bir küreselleşme karşıtı program uygulamaya koyan ilk ülke Venezüella idi.

Venezüella'da çağdaş siyaset, 1989 Şubat'ındaki *Caracazo* ile, bir zamanların sevilen Devlet Başkanı Carlos Andres Perez'in, bambaşka vaatlerle seçilmesine karşın, neoliberal bir program uygulamaya koymasına karşı Karakas'ta ve öteki büyük kentlerde yaşayan alt sınıfların öfke patlamasıyla başladı. Otobüs taşıma ücretlerine zam yapılmasıyla alevlenen ama çok daha geniş bir siyasi hoşnutsuzluğu yansıtan, 19. yüzyıldan beri Venezüella'da görülmemiş türde bir şiddet, iki gün süreyle Karakas'ı mahvetti. Arkasından gelen askeri birliklerin bastırma harekâtında bin kadar kişi, belki daha fazlası öldürüldü.

Latin Amerika açısından *Caracazo*, Avrupa'da o yıl içinde, daha sonra gerçekleşen Berlin Duvarı'nın yıkılması kadar önemli bir olaydı. Kıtaya dayatılan neoliberal programın bir halk ayaklanmasıyla reddedildiği ilk olaydı. Daha sonra kıtanın başka ülkelerinde de benzer başkaldırılar yaşandı, ama Venezüella bir başlangıçtı.

On yıl sonra neoliberalizmin krizi, hemen her ülkede bu ekonomik politikalara karşı düşmanlığın yükseldiği manzaralarla, bütün

Latin Amerika'da patlak verdi. 2003'te Brezilya'da yeni bir solcu başkan, geçmişe uzanan bir küreselleşme karşıtlığı siciline sahip İşçi Partisi'nin adayı olan Luiz Inacio da Silva (Lula) iktidara geldi. Aynı yıl Bolivya'da, başkent La Paz özelleştirmeleri ve yeni vergiler konulmasını protesto eden göstericilerin denetimine girerken, işadamı kökenli devlet başkanı sarayından bir ambulansla kaçmak zorunda kaldı. Tepelerden aşağıya inen halk Amerikan hazır yiyecek dükkânlarını ve süpermarketleri yağmalarken, kendileri de grevde olan polis birlikleri askeri birliklere karşı koydu. 2000'de Ekvador'da benzer bir hikâye yaşandı. Yerli halk ile köktenci genç subayların ittifakı, ülke parasının yerine doları geçiren yeni liberal hükümeti alaşağı etti.

Arjantin'de 21. yüzyılın ilk yıllarında, daha önce eşi benzeri hemen hemen hiç görülmemiş, hatta orta sınıfın da harekete geçtiği isyan olayları yaşandı. Normalde ağır başlı olan Buenos Aires sakinlerinin ödeme zorluğuna düşen bankaların kapılarını zorladığı görüldü, alt sınıflar bütün ülke çapında hareketlendi. Halkın desteğinden yoksun, siyasi kariyerlerini tüketmiş başkan adaylarının sahne aldıkları seçimler, farklı ve değişiklikler yapmaya hevesli birisi olduğu düşünülen Başkan Nestor Kirchner'in ortaya çıkışına yol açtı.

Komşu Uruguay'da 1970'lerin kentli gerilla hareketi Tupamarolar'ın mirasçıları 2004'te iktidara seçildiler.

Kolombiya'da, 1950'lerden beri süren iç savaş hâlâ çok canlı ve etkisi ABD'nin devam eden askeri müdahaleleriyle şiddetlendi. Ülkenin önemli bir kısmı, son 500 yılın çoğunda olduğu gibi merkezi hükümetin denetimi dışında.

Venezüella, bu son yıllar boyunca kıta çapındaki fırtınanın merkezi oldu. Aralık 1998'de Hugo Chávez ilk kez başkan seçildiği zaman, ülke halen yıllardır süren uzun bir bunalımın acılarını yaşıyordu. Petrolden elde edilen gelir azalırken, birbirini izleyen yolsuzluğa batmış hükümetler başarısız neoliberal programlar uyguladılar. 1989'daki şiddetli eylemler, 1992'deki darbe girişimleri, devlet başkanının 1993'te yargılanmasının sağlanması, bankaların 1994'te çöküşü ve bir zamanların güçlü siyasi partilerinin içten içe

güç kaybetmeleri, bunların hepsi yaklaşmakta olan parçalanmanın işaretleriydi.

Chávez 1998'de halkın tercihi olarak ortaya çıktı ve eski siyasetten umudunu kesmiş pek çok ünlü şahsiyet Chávez'in saflarına katıldı. Milyoner işadamları ve medya patronları Chávez'in aşırı köktenci olmayacağını umuyorlardı ve beki de kendilerinin etkisi altına girebileceğine inanıyorlardı. Çoğu onun doğuştan gelen köktencilikini fark etmede başarısız kaldı ve kaderleri hayal kırıklığı oldu.

Chávez Latin Amerika'nın hakiki özgün bir kişiliğidir. Allende gibi bir Marksist ya da Peron gibi bir popülist değil. Chávez, uluslararası görüşleri başka herhangi bir Latin Amerika şahsiyetinden çok Fidel Castro'ya yakın, köktenci bir sol-milliyetçidir. Venezüella'nın taşra kesiminden gelen, öğretmen çocuğu olan Chávez, anne ve babasının yeteneklerini miras almış. Bir zamanlar Karakas'taki harp okulunun parlak ve sevilen hocasıydı. Etkileyici bir hatiptir ve doğuştan öğretmenlere has öğretici bir üslubu var. Afrikalı ve Kızılderili özelliklerini taşıyan Venezüella melezlerinin tipik fiziki niteliklerine sahiptir. Hiç eksik olmayan davetkâr gülümsemesiyle sıcakkanlı ve yakınlık kurulabilen bir kişidir, karşısındaki insanı rahatlatma yeteneğiyle donanmıştır.

Chávez bir iletişim ustasıdır ve her Pazar sabahı kendi radyo programı (şimdi televizyona geçti) '*Alo Presidente*'de (Alo Başkan) konuşur. Bütün ülke onun eğitsel formüllerini bilir. Öğretmen gibi konuşur, öğretmen gibi dinler; dolaylı bir soruyu evirir çevirir soran kişiye geri yöneltir. Her türlü mantık oyununa başvurarak örnekler verdiği, açıklamalar yaptığı ve tartışmalara girdiği radyoda öğretici tutumunun en iyi performansını sergiler. Bu her zaman aşına olduğu bir dünyadır ve rastlantısal değildir; Chávez'in 19. yüzyılda yaşamış en büyük kahramanlarından biri, Venezüella, Bolivya, Şili ve Ekvador'da yoksullar, Kızılderililer ve siyahlar için köktenci eğitim programları düzenlemek için çalışan, kimi zaman Samuel Robinson olarak da anılan Simon Rodriguez'dir.

Chávez'in radyo-televizyon programlarının Venezüella'nın en geniş ve en yoksul kesimi üzerindeki etkisi hiç de azımsanamaz.

Televizyonda sık sık hemen önünde duran çağrılı izleyicilere konuşurken görünür. Arkasından, bir başka kameraya doğru dönermişçesine aniden dönerek dışarıda, kırsal kesimde ve gecekondu semtlerinde yaşayan gerçek izleyicilere seslenir. Daima heyecanlandırıcı bir olaydır bu; Chávez, onun ne söylemeye ve yapmaya çalıştığını anlayan cemaatine vaaz veren bir vaiz gibi konuşur.

Karakas'ın ayrıcalıklı orta sınıfı ve düşman gazete yazarları tayfası, Chávez'in kaba saba ve basit dilinden şikayetçidir; Chávez renksiz ve taşralı gibi konuşmakla suçlanır. Onun, yakın ilişki içinde olduğu, yaptıklarının değerini bilen, bir şeylerin olacağına, bir şeyler yapılacağına ve gidişatın değişeceğine ilişkin umutlu duygular besleyen bir halkla konuştuğunu kavrayamazlar. Chávez, bu heyecan duygusunu, farklı bir dalga boyuna ayarlı olmaları nedeniyle orta sınıfların yakalayamadıkları bir biçimde ifade eder. İktidarının ilk yılları boyunca, petrol rantı ve petro-dolarlarla semirmiş ve yolsuzluklarla kokuşmuş Venezüella'nın eski siyasi ve kültürel seçkinlerinin çoğu, kaygıları ve ilgisi kendilerinkiyle uyuşmayan bu kurtarıcı subayın eylemleri karşısında donup kaldı, dehşete düştü, hipnotize oldu. Kendi ülkelerinde ne olup bittiğine tam olarak inanamadılar.

Chávez'in desteği, Karakas'ın gecekondu semtlerinde ve ülkenin unutulmuş geniş iç bölgelerinde yaşayan, toplumun yoksullaştırılmış ve siyasi olarak kendini ifade edemeyen kesiminden geliyor. Chávez her gün onlara sesleniyor; anladıkları sözcüklerle, canlı, sık sık İncil diliyle, bir vaiz konuşur gibi... Tanrı ve Şeytan, iyi ve kötü, ıstırap ve sevgi sık sık kullandığı bileşimler. Sonuçta *pueblo* (halk) yığınları Chávez'le birlikte; tıpkı başka zamanlarda bir başka Latin Amerika ülkesinde Peron'la, Velasco Alvarado, Torrijos, Allende ve Fidel ile birlikte oldukları gibi...